

מסד החנוך והתבונות - המחלקה לתרבות תורנית

גליונות לעיון בפרשות השבוע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושבע

בחוֹקוֹתֵי (תשכ"ח) כ"ז
השבוע לא הופיע עלון. ערכיו

בפרק זה עסקנו גם בגליונות בחוקותי תשנ"ו, תשנ"ז. עיין שם.

א. שאלה כללית במבנה פרקנו:

רבנו בחיי על התורה: ד"ה מן עשרים שנה ועד בן ששים שנה: היה ראוי להיות סדור הכתובים: "אם מן חדש ועד בן חמש שנים", "ואם מן חמש שנים ועד בן עשרים שנה", "ואם מן עשרים שנה ועד בן ששים שנה" "ואם מן ששים שנה ומעלה", וסיום הפרשה...

הסבר למה סדור הפסוקים בפרקנו הוא כפי שהנני ולא כפי סדר הגילויים?

ב. שאלה כללית

הרמב"ם סוף הלכות תמורה (פרק ד' הלכה י"ג):

אע"פ שכל חוקי התורה גזרות הם - כמו שבארנו בסוף מעילה, ראוי להתבונן בהם, וכל מה שאחזק יכול ליתן טעם - תן לו טעם. חרי אסרו חכמים הראשונים, שהמלך שלמה הבין רוב הטעמים של כל חוקי התורה. נראה לי שזה שאמר הכתוב (ויק' כ"ז י') "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש", כענין שאמר (שם ס"ו) "ואם הטקדים יבאל את ביתו ויסף חטאת כסף ערכך עליו", יורה תורה לסוף מחשבת האדם וקצת יצרו הרע: שבט של אדם נוטה להובות קנינו ולחוס על סמנו, ואע"פ שצדד והקדים אפטר שחזר בו ונחם וישרה בפחות משויו. אמרה תורה: אם פדה לעצמו - יוסיף חטא. וכן אם הקדים בהמה קדושת הגוף, שמא יחזור בו, וכיון שאינו יכול לפדותה יחליפנה בפחותה ממנה; ואם תתן לו רשות להחליף הרע ביפה יחליף היפה ברע ויאמר "טוב הוא". לפיכך סתם הכתוב בפניו שלא יחליף וקצו אט החליף, ואמר: "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש".

וכל אלו הדברים כדי לסייג את יצרו ולתקן דעותיו, ורוב דיני התורה אינם אלא עצות מרחוק*, מגדול העצה** לתקן הדעות וליסר כל המעשים. וכן הוא אומר (משלי כ"ב, כ'-כ"א): "הלא כתבתי לך שליטים בסועצות ודעת להודיעך קשם אמרי אמת, להשיב אמרים אמת לטולחיך".

* המליצה שאולה מיטעיה כ"ה א'.
** המליצה שאולה מירמיהו ל"ב י"ט.

1. מה הנקרא בפי הרמב"ם כאן "להתבונן בחוקי התורה"?
 2. מה הקשי (או הפליאה) בשנים סדני פרקנו המזמנים במיוחד את "ההתבוננות בהם"?
 - א 3. הרמב"ם פותח כאן דבריו בפסוק י', עובר לפי ס"ו וחוזר שוב להסביר את פסוק י'.
- מה טבת מבנה זה של דבריו?

א. ס' ואם בהמה אשר יקריב ממנה קרבן לה' כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש.

- א 1. מי הנזכר של משפט הרישא התנאי (המשפט המתבטא)?
- א 2. מה הנשוא של משפט הרישא הנ"ל?
- אא 3. איך יש לפרש את מלה "ממנה" במשפט הנ"ל?

ד. י' לא יחליפנו ולא יסיר אותו טוב ברע או רע בטוב.

שד"ל ד"ה לא יחליפנו ולא יסיר אותו: זה דרך כלל, ואחר כך פירש הפרטים שלא יסיר אותו לא טוב ברע ולא רע בטוב. ולדעת בעל הטעמים נראה כי התמורה היא טוב ברע, והחלופ רע בטוב; ויש לזה סיודים (יטע' ט' י'). "וארזים בחליף", (יטע' מ') "וקורו ה' יחליפו כח", (תהל' ק"ו) "ויסירו את נבדם בתבנית שר...".

1. אם נקבל את דעת שד"ל, איך נפרש לפי זה את דברי יעקב (בר' ל"א) "והחליף את משכתי עשרת מונים"?
2. מה המוזר בסדר המלים שבפסוקנו לפי פרושו של שד"ל ואיך אפשר לישבו?

(גליון בחוקותי).

ה. לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב.

תמורה ס' א'

תנו רבנן: "לא יחליפנו" - בשל אחרים. "ולא ימיר אותו" - בשל עצמו.

ר' בפתלי הירץ ויזל (באור)

לפי הפשט חליפין הוא על דבר אחר, שיתן חלף העולה מסונו או כלי כסף וזהב לקדש, אע"פ שחליפתו שוה יותר מסונו, "ולא ימיר" הוא שנותן דבר זה עצמו תמורתו, בקר בבקר, עז בעז או כשב בכשב, אבל בהסמך על כסף וכיוצא אינו נופל עליו אלא לטון חליפין.

מלבי"ם ד"ה לא יחליפנו ולא ימיר.

יש הבדל בין חלופין לתמורה. המחליף הוא כבחינת הדבר שהדבר חולף ממקומו ואחר בא תחתיו. כמו (בר' מ"א) "וחלף שמלותיו" - שמלה במקום שמלה. וכן (בר' ל"א) "וחלף את משכתי", וכן (ישע' מ' ס' ס') "וארזים נחליף" בא דבר אחר במקומו; ומשתתף עם "חלף ועבר" מגזרת קל על החלפת המקום.

אבל התמורה היא בבחינת האדם הממיר בלבד, לא בבחינת הדבר. ובא לרוב על נושאים הגיוניים (הושע ד' ז') "כבודם בקלון אמיר" (תהל' ק"ו) "וימירו את כבודם בתבנית שור", שהכבוד לא נעשה בו שנוי, רק הממיר השיג קלון...

תורה תמימה

... ונראה להוסיף באור: בזה שונה לשון חליפין מלשון תמורה, וחליפין הוי שנוי בגוף הדבר שבא אחר במקומו, כמו (בראשית ל"ה) "והחליפו שמלותיכם", ותמורה הוא רק שנוי הרגשי, כמו (תהל' ק"ו) "וימירו את כבודם בתבנית שור..." והענין מובן.

1. לפי איזו מן ההגדרות הבחנות לעיל מתפרשים דברי הגמרא בתמורה ס' א'?

2. לפי איזו מן ההגדרות הנ"ל מתפרשת ההלכה, שאם מחליף קרבן בכסף או בזהב, אע"פ שעובר בלא תעשה אין מעשיו כלום, ואין הדבר נתפש כלל להיות קדש? ומה הראיה להלכה זו מפסוקי פסוק?

ג. י' ואם המיר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש.

רנה"ר ("באור") ד"ה והיה הוא ותמורתו וכו'

בזאת הלשון הוא לפי שהקרבן קדוש קדושת הגוף ואם החליפו או המירו לא עשה כלום, כי אי אפשר שיצא מקדושתו, לא יתכן לומר עליו "יהיה קדש". כי הוא קדוש ועומד, אבל על התמורה שהיתה חולין ועתה בעשית קדש, עליה נכון לומר: "יהיה קדש"... לפי שהתמורה היתה מתחילה חולין אמר "יהיה קדש" שבעתיד יהיה הנל קדש.

1. מהו הקשי בפסוקנו שאותו נסה רנה"ר לישב?

2. הרמב"ם (כעורך ה"באור") מעיר לפרוש הנ"ל: אין הנגינה סובלת הפרוש הזה...

ועוד...

הסבר במה סותר פירוש זה את הנגינה ומהי החולשה השניה של פרוש זה?

3. התוכל לישב קשי הנ"ל בדרך אחרת?

ז. י"ב והעריך הכהן אותה בין טוב ובין רע. כערכך הכהן כן יהיה.

ר' יוסף אבן כספי: משנה כסף ד"ה כערכך הכהן:

הכנוי לכהן, כי הוא ית' יצוה זה לכהן, כמו שאמר (פסוק ח') "והעריך אותו הכהן".

ודע כי השמות מצטרפים אם לפועל אם לפעול, כמו שהתבאר בהגיון. ולכן נאמר על דרך משל סבלות ישראל, כמו שאמר פרעה (שמות ה' ד') "לכו לסבלותיכם". ונאמר (שם' ו' ו') "סבלות מצרים". כי הסבל מצטרף אל המסביל ואל הסובל. והקש על זה בכל מקום. כי בזה יוסרו ספקות רבות נעלמו מאלופי הקדמונים, להעלם מהם מלאכת ההגיון.

א 1. מה קשה לו בפסוקנו?

א 2. במה הוא מתנגד כאן לפרוש רוב הפרשנים?

ענין גליון בחוקותי תשכ"ו שאלה ב.

א 3. הסבר את דבריו המסומנים בקו